

ÚVOD

Celoslovenský výskum Čítanie 2005 (zameraný na čitateľské a informačné správanie žiakov) potvrdil, že rozprávka má stále dominantnú pozíciu v čítateľstve prepubescentov. Medzinárodné merania čitateľskej gramotnosti (PIRLS 2001) na druhej strane ukázali, že v slovenskom kontexte – v rámci medzinárodného priemeru – dosiahli žiaci mladšieho školského veku štatisticky významnejšie výsledky v čítaní pre získavanie informácií než v čítaní pre literárny zážitok, hoci školská prax sa na Slovensku orientuje viac na texty beletristické (literárno-umelecké) než texty náučného charakteru.

Problematika príjemcu tohto žánru teda aj napriek rôznym skúmaniam zostáva naďalej aktuálna a otvorená. Pozícia detského čitateľa (ako účastníka literárnej komunikácie) je stále nejasnou a neustále sa dourčujúcou zložkou najmä z dôvodu špecifickosti detského príjemcu, ktorý sa v spätosti s informačno-technologickou akceleráciou súčasnosti dynamicky modifikuje.

Za predmet našej monografie sme si preto vybrali recepciu moderného variantu rozprávky, ktorú v literárnej komunikácii považujeme za kľúčovú nielen vo vzťahu k rozprávkovému žánru, ale aj k budovaniu čitateľského návyku prepubescentov vôbec. V recepcii literárneho textu sa odráža zážitok a spontánne prežívanie čitateľa, ktorý vo veku okolo desiatich rokov ešte nemá jasne a pevne stanovené hodnotové kritériá, a tak jedinečnosť zážitkovosti má v recepčnom zmocnení sa textu dopad aj na porozumenie, poznanie a pochopenie jeho významov.

Vychádzajúc zo širokého chápania rozprávkového žánru a jeho mnohostranného zastúpenia v čítaní detí sme si za cieľ stanovili preskúmať osobitosti detskej recepcie vo vzťahu k modernej rozprávke a činitele, ktoré túto recepciu ovplyvňujú. Moderná rozprávka si zaslúži pozornosť aj v metodike didaktickej školskej praxe na hodinách čítania a literárnej výchovy. Pestrosť jej foriem, hodnotových variantov či poetických a noetických podôb môže byť vskutku vd'ačným didaktickým „materiálom“ pre učiteľa: v spätnej väzbe môže zabezpečiť rozšírenie čitateľskej i životnej skúsenosti svojich žiakov, dosiahnuť „nenásilné“ nadobudnutie literárneho poznania (vnímanie hyperboly, irónie, paradoxu ap.) a cez prísun kvality do čítania de facto zaistiť aj rastúci trend čitateľskej kompetencie.

Modernú rozprávku sme si na overovanie recepcie detí nezvolili náhodne. Autorský variant rozprávok v mnohých prípadoch kladie oveľa väčšie nároky na percepciu než iné žánre detskej literatúry. Tento fakt vyplýva najmä zo skutočnosti, že moderné rozprávky často

využívajú výrazové prostriedky, ktoré do značnej miery šifrujú textové významy, čím sa detskému čitateľovi v spontánnom prijíme nepoddávajú najľahšie.

Pre potreby našej monografie sme vychádzali z už existujúcich typológií autorských rozprávok: základom bola typológia Z. Klátika konfrontovaná s modifikovanou typológiou B. Šimonovej a doplnená o typ E. Preložníkovej prevzatý z anglického rozprávkového kontextu. Na tomto pozadí sme vyčlenili päť žánrových foriem modernej rozprávky, ktorým sme venovali interpretačnú a recepčno-výskumnú pozornosť: parodicko-nonsenseovú, imaginatívnu, symbolicko-filozofickú, „didaktickú“ a subverzívnu. Okrem základnej úlohy vymedzenia jednotlivých typov autorského variantu rozprávok sme boli v práci konfrontovaní aj s ďalšími úlohami. V rámci zachovania komplexnosti štruktúry a systémového vnikania do problematiky rozprávky sme si najprv zmapovali priestor žánru, do ktorého sme hodľali vstúpiť (túto literárno-teoretickú sondu sme doplnili aj o výsledky predvýskumu, ktorý sme zrealizovali na dvoch základných školách Prešovského regiónu). Po aktualizácii žánru rozprávky z aspektu sociológie, psychológie, ako aj eticko-estetického a filozoficko-noetického pohľadu bolo našou úlohou zachytenie podstatných psychologických predispozícií detského čitateľa (vo vzťahu k rozprávkam a vôbec textom literárno-umeleckej povahy), ktoré sa z pohľadu dosiahnutého ontogenetického vývinu výraznou mierou podieľajú na kvalite prijímu písaného umeleckého artefaktu. Pri rekognoscácii špecifik detstva a dieťaťa sme vychádzali z dostupných monografických štúdií a výskumov českej literárnej vedy (najmä O. Chaloupku, L. Lederbuchovej, M. Havlínovej, M. Černouška atď.), ako aj z prameňov slovenskej literárno-vednej teórie (Z. Klátik, V. Marčok, V. Obert, B. Šimonová, S. Rakús, F. Miko, J. Kopál atď.) a významný zdroj sme objavili aj v monografiách zahraničných autorov (J. Heldová, J. R. R. Tolkien, D. Pennac, J. Piaget, L. S. Vygotskij atď.). Ďalšou úlohou bolo definovanie postavenia dieťaťa, čítania a rozprávky (jej autorského variantu) v kontexte dobového mediálneho pôsobenia, bez ktorého nemožno problematiku detskej recepcie plne postihnúť. Jej naplnenie nás priviedlo pred už spomínanú potrebu vyčleniť si v rámci modernej rozprávky päť typov a k nim uskutočniť výber adekvátneho a reprezentatívneho textu. Pri napĺňaní tohto zámeru sme tiež vychádzali z literárno-teoretických štúdií S. Rakúsa o lineárnych a nelineárnych umeleckých textoch, ktoré autor rozlišuje na základe rozsiahlosti ich „netextových“ priestorov. Z nášho pohľadu sme si zvolili texty, pri ktorých sme nepredpokladali spontánnu záujem detských čitateľov o ne (napr. kvôli rozprávačovi, stavbe textu, jeho bezpríbehovosti, absencii šťastného konca ap.). Reprezentatívnosť sa v našom prípade vzťahovala nielen k výberu textu špecifickej žánrovej formy, ale aj k voľbe autorov.

E. Feldek je spisovateľom, ktorého texty detské publikum vo všeobecnosti neprijíma. Túto skutočnosť sme si preto chceli overiť na konkrétnom texte. S rozprávkami **J. Milčáka** s vážnou tonalitou (napriek jednoduchosti výrazových prostriedkov rešpektujúcich detský aspekt) zase na druhej strane nie sú v didaktickej praxi takmer žiadne skúsenosti. **D. Podracká** sa profiluje ako výrazná autorka imaginatívneho prúdu v detskej literatúre, o ktorého prijímaní detským čitateľom existujú opodstatnené pochybnosti; naopak texty **D. Heviera** ako také majú u detí úspech a z toho dôvodu sme od neho vybrali text, pri ktorom sme predpokladali, že náročnejší obsah môže utlmiť detský záujem oň. **D. Taragel** je autorom, ktorého tvorba vyvoláva zmiešané a protichodné reakcie – preto nás zaujímala prirodzená, bezprostredná odozva detí na subverzívnu „kvázirozprávku“.

Zvolené texty sme následne podrobili interpretácii, cieľom ktorej bolo naznačenie predpokladaných *recepčných opôr* a *recepčných bariér*, ktoré môžu v recepcii konkrétneho textu pôsobiť ako *vodiče*, resp. *prekážky* pri prenikaní čitateľa k štruktúrnym textovým významom. Pred samotnou realizáciou pedagogického výskumu bolo tiež našou úlohou zadefinovanie si hlavných záverov najaktuálnejších výskumov, týkajúcich sa detského čitateľstva a detskej gramotnosti. Praktická realizácia výskumu detskej recepcie modernej rozprávky bola našou poslednou, nosnou úlohou a dali sme jej kvantitatívno-kvalitatívny ráz. Špecificky didaktická interpretácia zvolených textov (ktorá by mala v školskej praxi predchádzať každej didaktickej interpretácii umeleckého textu) spolu s predvýskumom tvoria v našej monografii prechodnú fázu k výskumnej časti.

Výskum bol organizovaný na štyroch ZŠ Prešovského regiónu, pričom v každej zo štyroch tried (4. ročníky na 1. stupni) bolo uskutočnených celkovo päť dvojhodinových projektových hodín. Pri tvorbe príprav na didaktickú interpretáciu konkrétnych rozprávkových textov (Príloha A, B, C, D a E) sme vychádzali zo skôr zadefinovaných *recepčných opôr* a *recepčných bariér* textu.

Metodika pedagogického výskumu vychádzala z dvoch stanovených hypotéz a opierala sa o piliere tvorivej dramatiky (metódy verbálno-neverbálnej komunikácie – pantomíma, rolová hra, dramatizácia, bábková hra), metódy rozvíjania komunikačných zručností (filozofovanie, interview s hlavnou postavou) a netradičné interaktívne metódy (brainstorming, zhlukovanie). V metodike pedagogického výskumu detskej recepcie modernej rozprávky sme neopomenuli ani hlasné vzorové čítanie, ktoré malo formu zvukovej nahrávky konkrétnych textov na CD nosičoch.

Vyhodnocovanie výsledkov v záverečnej časti našej práce má vzhľadom na kvantitatívno-kvalitatívny charakter výskumu duplicitnú povahu: kvantitatívne výsledky –

percentuálno-štatistická a grafická forma; kvalitatívne výsledky – forma „vzoriek udalostí“.

V závere práce ponúkame komplexné vyhodnotenie výskumných zistení spolu s realizačnými výstupmi do pedagogickej (školskej) praxe.